Tyrkias militære og “den dype staten”

FAGFELLEVRDERT

Det tyrkiske militæret har ofte blitt definert som en vokter-armé ansvarlig for å beskytte den kemalistiske republikken. Dens politiske rolle har blitt svekket av den demokratiske reformprosessen som startet i 1999. Men avsløringene om “den dype staten” kan antyde at militæret fortsetter å operere i skyggene.

Av Pinar Tank, seniorforsker ved Fredsforskningsinstituttet PRIO.

Da det tyrkiske nyhetsmagasinet Nokta i mars 2007 offentliggjorde dagboken til den pensjonerte admiralen Ozden Örnek kunne de knapt ha visst hvordan saken ville dominere Tyrkias politikk de neste årene. Dagboken, skrevet i 2004, er en politisk kruttønne som inneholder detaljerte beskrivelser av flere kupplaner. Oppdagelsen var desto mer sensasjonell fordi admiralen navnga flere offiserer som sine medsamsvorne. Noen av dem var på dette tidspunktet fortsatt aktive offiserer av svært høy rang. Dagboken ble starten på Tyrkias mest omtalte, og muligens viktigste, rettssak i moderne tid, Ergenekon-saken.¹ Saken dreier seg om et hemmelig høyre-nasjonalistisk nettverk ved navn Ergenekon som utførte sabotasjeoperasjoner hvis mål var å destabilisere Tyrkia for så å legge grunnlaget for et militærkupp.² Dette fenomenet – en dobbel statsstruktur der den demokratiske staten blir inntatt av “sikkerhetsstaten”³ – er i Tyrkia allment kjent som “den dype staten”. Selve frasen “den dype staten” har sitt utspring i Tyrkia: “derin devlet”. Den kan sammenlignes med teorien om “den doble staten” (dual

state) slik den ble definert av Hans Morgenthau i 1971.⁴ Morgenthau beskriver “den doble staten” som en struktur der den demokratiske staten opererer i henhold til loven, mens det eksisterer en skjult parallell sikkerhetsstruktur som har som formål å overvåke og kontrollere den demokratiske staten.⁵ I en slik dobbelstatsstruktur avbrytes den demokratiske staten når sikkerhetsstaten definerer en eksistensiell trussel. Den tidligere tyrkiske presidenten Süleyman Demirel beskrev det slik i et intervju med CNN Türk i 2005: “Den dype staten er soldatene. Soldatene som grunnla republikken kjenner den evige frykten for at staten skal ødelegges. [...] Den dype staten [...] går ikke til verks med mindre republikken er ved ødeleggelsens grense.”⁶

Opprullingen av Ergenekon-nettverket ble begynnelsen på et drama som ville komme til å så tvil om legitimiteten til den helligste av institusjonene i Tyrkia, nemlig den tyrkiske hæren (TSK). Det er en sak som har engasjert journalister og opprørt og polarisert samfunnet. De sensasjonelle funnene er viet stor plass i tyrkisk media og har ført til en “McCarthy-aktig” stemning i

det politiske livet. De setter den gamle sekulære eliten opp mot de nye makthaverne med deres moderate muslimske røtter. Denne artikkelen vil ikke presentere en detaljert rekonstruksjon av bevisene og hendelsesforløpet, men heller analysere Ergenekon-saken innenfor et teoretisk rammeverk for å undersøke hva saken kan fortelle oss om sivile-militære relasjoner i Tyrkia i dag.

Militærets stilling i samfunnet

For å forstå Ergenekon, er det nødvendig å se på militærets tradisjonelle rolle i Tyrkia. Siden dannelsen av republikken i 1923 har militæret påtatt seg den tvetydige rollen som voktere av staten grunnlagt av Kemal Atatürk. På den ene siden har militæret ansvar for å forsvare statens sekularitet og integritet, slik den er erklært i konstitusjonens første tre artikler. Denne oppgaven er juridisk forankret og forsterker deres institusjonelle rolle.⁷ På den andre siden forbyr grunnloven aktivt engasjement fra militærets side på den politiske arena. I motsetning til den politiske klassen, som ofte er beskyldt for å være korrump, har militæret tradisjonelt hatt et godt omdømme i Tyrkia.⁸ Samfunnet har et unikt bånd til militæret, som gjør at politikere blir satt i en underordnet posisjon.⁹ Dette styrker militærets sosiopolitiske makt minst like betydelig som den institusjonelle. Meningsmålinger viser at militæret nyter stor tillit blant befolkningen, og at denne tillitten er stabil over tid.

For å analysere det tyrkiske militærets involvering i politikken, kan det være nyttig å bruke et teoretisk rammeverk utviklet av Nordlinger, Clapham og Philip.¹⁰ De opererer med tre ulike typer militærregimer – moderator-, vokter-, og herskerregimer

(“moderator”, “guardian” og “ruler regimes”). Kategoriseringen er basert på følgende momenter: Regimets uttalte formal (hvordan de legitimerer seg selv); hvor lenge de sitter med makten; og deres kontroll over de politiske, økonomiske eller sosiale strukturene.

Den første kategorien, moderatorregimene, består av regimer der sivile politikere og sivile institusjoner har hovedansvaret for beslutningsprosessen, men der militæret spiller en rolle bak kulissene. Militæret besitter en vetomakt over regjeringens beslutninger og vil kun i ekstreme tilfeller intervenere for å erstatte regjeringen med en annen som de anser som bedre egnet for å ivareta staten. Moderatorregimer er konservative, og militæret ønsker ikke å innta makten direkte. Tyrkia har opplevd to intervensjoner av denne typen.

I det første i 1971, et såkalt kupp ved memorandum, avsatte militæret regjeringen ved å signere et ultimatum som truet direkte militærintervensjon dersom regjeringen ikke selv fratrådte. En teknokratisk administrasjon erstattet daværende statsminister Demirels regjering. Den andre moderatorintervensjonen skjedde i 1997 og er ofte referert til som det postmoderne kuppet.¹¹ Dette skjedde ved at den muslimske Velferdsparti-regjeringen ble advart i det nasjonale sikkerhetsrådet den 28. februar 1997 om at ingen form for aksjon som truet den sekulære staten ville bli tolerert. I de påfølgende månedene økte militæret presset på regjeringen og mobiliserte opinionen offentlig inntil regjeringen, under press i det nasjonale sikkerhetsrådet, signerte sitt eget avskjedsbrev i juni 1997. I begge disse “erstatningskuppene” ble politisk makt overført til valgte sivile

regjeringer som var ansett som mer akseptable av de væpnede styrkene.

Den andre kategorien består av vokterregimer som inntar makten direkte for å ordne opp i den sivile regjeringens "tabber". Når "orden" er gjenetablert blir makten returnert til sivilistene, men gjerne med en innskrenkning av sivile rettigheter. I Tyrkia har det skjedd to intervensjoner av denne typen – i 1960 og 1980. I 1960 var det flere grunner til intervensjonen. Den offisielle begrunnelsen var, ifølge militæret, det 10-årige autoritære styret til Det demokratiske partiet som de anså som en trussel mot Tyrkias vordende demokrati. Like viktig var sannsynligvis Det demokratiske partiets manglende respekt for militæret.¹² Sist, men ikke minst, var det fordi det oppsto sterke ønsker om en militærintervensjon i det midtre nivået i militæret. Dette tvang det øverste sjiktet til å handle for å bevare militærhierarkiet.¹³ I 1980 tok militæret makten direkte etter en periode med voldelig ideologisk polarisering mellom høyre- og venstrefløy i Tyrkia, og fremveksten av religiøse partier. Selve katalysatoren var en masseemonstring i den religiøst konservative byen Konya som utfordret grunnprinsippene i den sekulære staten.¹⁴ Etter militærets overtagelse av makten ble general Evren innstilt som statsoverhode, og en ny restriktiv grunnlov ble skrevet som styrket rollen til det nasjonale sikkerhetsrådet (og dermed militærets politiske makt). Det nasjonale sikkerhetsrådet bannlyste de fleste politiske partiene fra valget i 1983. Den restriktive grunnloven som ble innført i 1982 innebar en vokterrolle for militæret, selv etter at makten ble gitt tilbake til sivile politiske ledere.

Den siste kategorien i rammeverket til Nordlinger, Clapham og Philip er den som

gjørne kalles herskerregimer. Herskerregimenes kontroll over den politiske sfæren er mye mer omfattende enn både moderator- og vokterregimenes. Herskerregimer er de mest autoritære. De er ekstreme i sin begrensning av ytringsfriheten og undertrykkelse av menneskerettigheter. Det som kjennetegner herskerregimer er deres langvarige og åpenlyse grep om den politiske makten.¹⁵ Denne regimetyper kan ikke sies å være et fruktbart utgangspunkt for å forstå forholdet mellom det militære og det sivile i Tyrkia.

Fra et pragmatisk ståsted er det tyrkiske militæret lite interessert i å involvere seg åpenlyst i den politiske sfæren fordi det kan medføre en politisering av militæret som institusjon.¹⁶ Dette ville kunne være negativt for militærets ansikt utad som en institusjon utenfor politikken og med en nasjonal visjon. Dermed har de militære intervensjonene vært midlertidige og ikke gjennomført for å erstatte det politiske systemet med et langvarig autoritært militærregime.¹⁷ Det tyrkiske militæret er ofte kategorisert som en konservativ vokterarmé som bruker direkte intervensjoner som en siste utvei. Ergenekon-saken reiser imidlertid viktige spørsmål om hvorvidt militæret virkelig har trukket seg fra den politiske arenaen eller om de kun har raffinert deres utøvelse av makt.

Tyrkias elastiske identitet

En gjennomgang av tre historiske geopolitiske referansepunkter – den kalde krigen, europeisk integrasjon og 11. september – kan bidra til å forklare Ergenekon-nettverkets utspring. Alle tre har spilt en betydelig

¹²«Aldri mer» står det på skiltet til hun som markerer at det er 13 år siden den tyrkiske hæren sist avsatte en regjering.

rolle i konstruksjonen (og rekonstruksjonen) av Tyrkias identitet. Det er denne identiteten som er selve grunnsteinen i den kemalistiske staten og som er bevoktet av de væpnede styrker.

Ergenekon-nettverkets røtter kan spores tilbake til den geopolitiske maktkampen mellom øst og vest under den kalde krigen. Så tidlig som i 1945 ble USA oppmerksom på viktigheten av Tyrkias rolle for å demme opp mot en truende sovjetisk ekspansjonisme. Blant annet Sovjetunionens krav om en større rolle i styringen av Dardenellerstredet og deler av østre Anatolia i 1945 gjorde Tyrkia betydningsfullt for USAs oppdemmingsstrategi fra 1947. For Tyrkia var medlemskapet i NATO i 1952 viktig som en symbolsk bekreftelse på landets tilhørighet til Vesten like mye som det ble

blant annet kupp mot demokratisk valgte regjeringer dersom de ble oppfattet som sikkerhetspolitisk "uansvarlig". Vestlig etterretnings forhold til den fascistiske militante organisasjonen Grå Ulver var en viktig forbindelse under oppbyggingen av stay behind-nettverket i Tyrkia.¹⁹ Dette forklarer dessuten det høye voldsnivået som skulle komme til å kjennetegne disse nettverkene. Den tyrkiske akademikeren Emrullah Uslu konstaterer at den militante nasjonalismen har fått en gjenfødelse i opposisjon til det moderate muslimske Rettferdighets- og utviklingspartiet AKPs maktposisjon.²⁰

Den kalde krigens dynamikk forsterket Tyrkias vestlige identitet og styrket både den sekulære elitens grep om makten og militærets innflytelse i den politiske sfære. I løpet av Tyrkias tid som medlem av "verdifellesskapet" NATO gjennomførte Tyrkias militære to eksplisitte kupp (i 1960 og 1980), og ved to anledninger (1971 og 1997) tvang militæret regjeringen til å gå av gjennom intenst politisk press. Som en følge av disse kuppene har de væpnede styrkene fått den tvilsomme æren av å være en vokterarmé i Nordlingers terminologi.²¹

I motsetning til NATO-medlemskapet, er spørsmålet om militærets inntreden i det politiske liv et vesentlig problem for Tyrkias ambisjoner om medlemskap i Den europeiske union. Etter at Tyrkia fikk kandidatlandstatus i EU i 1999, har kravet om å oppfylle København-kriteriene for medlemskap gradvis svekket militærets institusjonelle rolle. Blant annet har det nasjonale sikkerhetsrådet, der rikets sikkerhetspolitiske spørsmål diskuteres, blitt reformert. Det består nå av flere sivile medlemmer enn tidligere da det var hovedvekt på militære offiserer. Særlig viktig er det at gener-

*Det er umulig for Israel å inngå en
avtale med Hezbollah dersom de
mener Iran sitter ved tømmene.*

ansett å være en strategisk nødvendighet for å kunne beskytte seg mot Sovjetunionen. Det var også gjennom medlemskapet i NATO at Tyrkia ble en del av organisasjonens "stay behind"-struktur – nasjonale paramilitære styrker opprettet av CIA og MI6 som skulle være i stand til å imøtegå eventuelle sovjetiske forsøk på invasjon gjennom bruk av sabotasje og hemmelige operasjoner.¹⁸ Men i praksis var det ikke bare eksterne trusler "stay behind"-styrkene skulle bekjempe. Minst like viktig var forsvaret av statens ideologiske fundament mot både innflytelse fra venstresiden og av politisk islam. Dette målet helliggjorde

alsekretæren, som vedtar agendaen og dermed bestemmer hva som skal regnes som en trussel mot den nasjonale sikkerheten, er en sivilist. Dette er vesentlige skritt mot større demokratisk kontroll over militæret. I tillegg har politiske aktører i økende grad overtatt hovedansvaret i utformingen av politikken, spesielt hva gjelder noen av de såkalte "sikkerhetiserte spørsmålene".²² Dette er spørsmål som defineres som essensielle for statens eksistens og som kun kan diskuteres innenfor sikkerhetssfæren, av sikkerhetsaktører, noe som da minsker muligheten for politiske løsninger. Det er i hovedsak tre emner som er sikkerhetisert i Tyrkia: Kypros-konflikten, det kurdiske spørsmålet og politisk islam.²³

To av spørsmålene, Kypros-konflikten og det kurdiske spørsmålet, har blitt "politisert" i varierende grad. Forhandlingene knyttet til en løsning på Kypros-konflikten har etter 2004 i all hovedsak blitt drevet av politiske aktører, mens det kurdiske spørsmålet beveger seg inn og ut av den politiske arenaen i takt med den politiske dynamikken i regionen. Til tross for at AKP har lagt frem en plan, og at det er en økende tilslutning blant tyrkere for at det kreves politiske løsninger, vipper utviklingen i Nord-Irak-diskusjonen tilbake til sikkerhetsarenaen og militærets anliggende.

På tross av den positive utviklingen i demokratisk retning, har reformprosessen vært truet av interne politiske stridigheter. Først og fremst skyldes dette AKPs bruk av reformprosessen til å konsolidere sin egen posisjon mens den sekulære opposisjonen står svekket på sidelinjen. AKPs maktovertagelse har medført en utskifting av eliter der den tradisjonelle sekulære eliten har måttet vike for det mer religiøse, konservative og folkelige AKP. En utilsiktet bivirk-

ning av EU-prosessen har derfor vært en svekkelse av sekulære vestligorienterte krefter i Tyrkia, som ellers ville vært naturlige partnere for EU. Det er denne tradisjonelt pro-vestlige gruppen som føler seg mest skuffet over EUs vinglete behandling av Tyrkias medlemskapssøknad.

Tyrkias geopolitiske rolle etter 11. september har ytterligere forsterket AKPs posisjon og posisjonert landet lenger mot øst. Under den første AKP-regjeringen i 2002, lanserte USA Tyrkia som en såkalt "modell" for Midtøsten. Tyrkia ble sett på som representativ for et velfungerende muslimsk sekulært demokrati, et eksempel til etterfølgelse for andre land i Midtøsten. AKP-regjeringen brukte også Tyrkias muslimske identitet som et argument for medlemskap i EU, til den gamle sekulære gardens ergrelse.

Etter valgseieren i 2007 satte AKP en ny kurs for utenrikspolitikken. Tyrkia har siden da gått fra å føre en ikke-innblandingspolitikk til å innta en mer aktiv rolle i regionale forhold. Dette er blitt særlig tydelig i forbindelse med deres Midtøsten-engasjement. Regjeringen har styrket relasjonene til både Iran og Syria, og jobber med å forbedre forbindelsene til Irak. Tyrkia nyter nå økt anseelse i den arabiske verden samtidig som det tradisjonelle forholdet til Israel har blitt svekket. Men reformeringen av utenrikspolitikken har skapt politiske spenninger nasjonalt. Ved å projisere et bilde av Tyrkia som et muslimsk demokrati i stedet for et sekulært demokrati, berører man et av Tyrkias mest sikkerhetiserte spørsmål. Både EU og USA har bidratt til å øke den anti-vestlige dreiningen i den gamle eliten, samtidig som styrkingen av AKP har ført til økt frykt for politisk islam, noe mange ser som en trussel mot landets

sikkerhet. Den siste tidens avsløringer i Tyrkia er et tegn på at misnøyen blant ytterliggående sekularister har aktivisert skjulte krefter som jobber for å ta tilbake staten. Det er det sikkerhetiserte spørsmålet om politisk islam som er den største pådriveren bak Ergenekon.

Ergenekon

Noen måneder etter publikasjonen av dagboken til Admiral Örnek ble det avdekket et våpenlager i et hus i utkanten av Istanbul. Dette sporet ledet etterforskningen videre til et hemmelige nettverk av militante sekulære offiserer, journalister, akademikere og sympatisører. Felles for alle er deres frykt for islamisering av Tyrkia, den sekulære statens bortgang og, ikke minst, en forståelse av at den demokratiske staten må vike for sikkerhetsstaten når det er en overhengende fare for den sekulære republikkens overlevelse. Den tyske politiske teoretikeren Carl Schmitt, kjent som kronjuristen til nazistene, påpeker at sikkerhetsstaten viser seg som mektigere enn den demokratiske staten fordi den kan kapre den normale politikens kurs ved å utpeke (utrope) en "unntakstilstand".²⁴ Etter at unntakstilstanden er proklamert må politiske aktører vike for sikkerhetsaktører, i dette tilfellet militæret.

Betegnelsen "den dype stat" er ikke et ukjent fenomen i Tyrkia. Den er erkjent på det høyeste politiske nivået. Både tidligere president Demirel og nåværende statsminister Erdogan er ikke i tvil om dens makt, noe som er tydelig i følgende sitat fra Demirel: "Det er to stater [i Tyrkia]. Der er [den regulære] staten og der er den dype staten [...] Når en liten vanskelighet oppstår, trekker den sivile staten seg tilbake og den dype staten blir drivkraften bak avgjø-

elser."²⁵ Sitatene er bemerkelsesverdige fordi de innholder en underforstått aksept av forholdet mellom den demokratiske staten og sikkerhetsstaten.

For tyrkere flest var det en alminnelig trafikkulykke i byen Susurluk i 1996 som løftet sløret på den dype staten og røpte forbindelsene mellom politikere, organisert kriminalitet og statsbyråkratiet. Blant bilens passasjerer var det en parlamentariker – en av de største godsherrene i det sørøstre Tyrkia – og en beryktet høyre-orientert gjengleder som var begjært arrestert av sveitsisk og tyrkisk politi, samt Interpol. Han bar på seg offisielle dokumenter signert av innenriksministeren. I bilen var også hans elskerinne, en skjønnhetsdronning, og en sentral politisjef. I bilen ble det funnet en veske med dollarsedler, mens bagasjerommet innholdt våpen, ammunisjon og en betydelig mengde kokain. Alle unntatt stortingsrepresentanten omkom. Han fikk varig amnesi.

Susurluk var den dype statens respons på trusselen fra den kurdiske geriljaen PKK. Men det var også en vesentlig forskjell med Ergenekon: Ifølge analytikere var nettverket involvert i Susurluk aldri en strukturert og sentralt kontrollert organisasjon.²⁶ Gareth Jenkins beskriver det som en paraplyorganisasjon av ultranasjonalister og tidligere PKK-militanter som hadde som felles formål å drive en voldskampanje mot kurdiske nasjonalister, velvitende om at deres aksjoner ville forbli ustraffet. Til tross for dette ble Susurluk-ulykken et vendepunkt, og folket krevde svar. Fra begynnelsen av februar 1997, hver kveld klokken 21, skrudde 30 millioner tyrkere av lyset i et minutt i en av de største sivile protestaksjonene i Tyrkias historie. Kampanjen fikk navnet "et minutts mørke for evig lys".

Trass i dette kom det ikke noe tilfredsstillende resultat fra etterforskningen, og noen av individene involvert i Susurluk-skandalen står nå som tiltalte i Ergenekon-saken.

I dag, mer enn ti år senere, er det politiske landskapet vesentlig annerledes på grunn av den demokratiske reformprosessen. Dermed er muligheten til stede for å stille “den dype staten” til ansvar. Omfanget av bevisene og tydeliggjøringen av militærets rolle gjør Ergenekon-saken unik. Etter tre år med etterforskning oppdages det fortsatt nye intriger som ryster befolkningen. Dette er forståelig når Ergenekon-nettverkets operasjoner angivelig har inkludert bombeattentater og dødslistene over intellektuelle, politikere og samfunnsstopper. På listene figurerte nobelprisvinner Orhan Pamuk så vel som tidligere forsvarssjef Büyükyanıt. I det som betegnes som

*Det er umulig for Israel å inngå en
avtale med Hezbollah dersom de
mener Iran sitter ved tømmene.*

“falske flagg-operasjoner” har bestemte mål blitt valgt ut for å formidle trusselen av en gryende militant islamisme og kurdisk terrorisme.²⁷ Noen av de voldelige angrepene i Sørøst-Tyrkia er nå under etterforskning som en del av Ergenekon-saken. Mest ødeleggende for det tyrkiske militæret er en sak fra 2007 der militæret ble beskyldt for å ha tillatt et angrep på tyrkiske soldater i Daglica, en forlatt utpost ved grensen til Irak, til tross for at de angivelig hadde troverdig etterretningsinformasjon som kunne ha forhindret angrepet. I tillegg til de voldelige aksjonene planla Ergenekon-

nettverket å bruke det sivile samfunnet for å overbringe sitt budskap om en økt fare for den sekulære statens overlevelse. Planen beskrevet i dagboken inkluderte en offentlig bevisstgjøringskampanje for å mobilisere folket om trusselen fra AKP. Muligheten kom i 2007 da den daværende AKP-utenriksministeren Abdullah Gül lanserte sitt kandidatur til presidentembetet. Presidentskapet har lenge vært en sekulær bastion, og Gül, med sin hijabbrukende kone, økte frykten blant sekularistene for at islamistene hadde inntatt den siste skansen i kemalistenes republikk. Det ble organisert massive folkemøter i flere storbyer i protest. Kun i ettertid ble det kjent at lederne for folkemøteaksjonen var en av lederne i Ergenekon-nettverket, den pensjonerte generalen Sener Eruygur. Han var en av de navngitte firestjerners generalene som figurerte i dagboken. I det som ble kalt et forsøkt “e-kupp” (men som kun forble en e-memo) sendte militæret en tydelig advarsel via sin internettside i april 2007: De forsikret nasjonen om at militæret ville intervinere hvis statens sekularitet sto i fare. Opposisjonspartiet i parlamentet boikottet parlamentsforsamlingen som skulle innsette Gül som president, og dermed måtte statsminister Erdogan kalle til nyvalg. Trass i militærets iherdige anstrengelser for å mobilisere den tyrkiske opinionen mot AKP-regjeringen ble den gjenvalgt i juni 2007, og Abdullah Gül ble republikkens 11. president. Dette ble tolket som et klart tegn på at tyrkere flest ikke lengre aksepterte militærets intervensjoner i politikken.

Det tyrkiske militæret etter Ergenekon

Både det postmoderne kuppet i 1997 og e-memoet i 2007 indikerer at de tyrkiske væpnede styrkene foretrekker en

moderatorrolle framfor en vokterrolle. Gitt at militærets legitimitet stammer fra deres høye offentlige aktelse, er enhver intervensjon avhengig av en konsensus mellom befolkningen og militæret om trusselnivået. Ergenekon-saken, ved å plette militærets renommé, svekker militærets makt, og dermed deres mulighet til å utforme opinionen og “finjustere” Tyrkias demokrati.²⁸ Dette forklarer hvorfor militære er nødt til å la den juridiske prosessen gå sin gang for så å gjenvinne folkets tillit.

Til tross for at militærets advarsel til folket falt på steingrunn i 2007, er det ikke dermed sagt at denne typen moderatorintervensjoner er en saga blott. Det viser derimot viktigheten av å legge forholdene til rette tidlig ved å mobilisere folket gjennom en diskurs av uro og militær vaksomhet. En vellykket sikkerhetisering krever både en betrodd aktør, i dette tilfelle militæret, og en mottaklig audiens, det tyrkiske folket. Det kan tyde på at hæren fortsatt har dette. I en av forsvarssjef Basbugs første uttalelser etter sin utnevnelse, erklærte han at militæret ville styrke deres samfunnskontakt ved å holde regelmessige møter med pressen.²⁹ Antakelig gir dette militæret mulighet til å sikkerhetisere saker på en mer nyansert og inkrementell måte i samsvarende med deres trusseloppfattinger.

Valget av moderatorrollen er til dels forståelig fordi terskelen er høy for å intervenere direkte. Kostnadene ved militærintervensjon er store, både i forhold til ekstern legitimitet og politisering av militæret internt.³⁰ Dessuten har det tyrkiske militæret erfart at til tross for at de klarer å fjerne en regjering gjennom direkte intervensjoner, har de ikke alltid lyktes med å innsette en administrasjon som sikrer fremtidig stabilitet for staten.

Dette setter dermed en stopper for direkte kupp bortsett fra når de er oppfattet som en siste utvei. Militærets aksept for å stille for retten de pensjonerte offiserene som angivelig planla kupp kan også tolkes som en bevegelse vekk fra vokterintervensjoner. Kontrastmessig tillater det å “finjustere” og å utøve press på det politiske systemets utvikling av et system der “sivil makt er primær men ikke overlegen”.³¹

Moderatorrollen tillater militæret et mer diskret alternativ for utøvelsen av politisk innflytelse, men det er fortsatt en utfordring til ideen om sivil kontroll over det militære. Nordlinger påpeker at det er “eksepsjonelt vanskelig å samle informasjon om de hemmelige manøvrene bak kulissene utøvd av moderator-regimer”.³² Dette er desto mer gjeldende i Tyrkia der staten tradisjonelt har vært styrt av en mektig elite. Staten har stått over enhver folkevalgt regjering, noe som gjorde det lettere for den skjulte “dype staten” å operere utenfor kontroll. Det å bortvise militæret til brakkene er ofte et problem i overgangsdemokratier, og det er desto vanskeligere å vite i hvilken grad militæret opererer fra skyggene. Det tyrkiske militæret kan ha trukket seg gradvis fra den politiske arenaen som en vokterarmé, men, som Ergenekon-saken beviser, har “den dype staten” enn så lenge bestått.

• f •

* Forfatteren vil takke de anonyme fagfellene og Ola Tunander for kommentarer samt Alf Butenschøn Skre for språkvask.

1 Navnet referer til myten om Ergenekon, et sted der det tyrkiske folket samlet seg for å flykte fra mongolene.

2 De angivelige kuppmakerne planla i alt fire aksjoner med de usannsynlige navnene Måneskinn, Hanske, Blondine og Slegge.

3 Tunander, Ola: “Democratic State vs. Deep State:

- Approaching the Dual State of the West" i Wilson, Eric (ed.) «Government of the Shadows: Parapolitics and Criminal Sovereignty». London: Pluto Press, 2009.
- 4 Morgenthau, Hans J.: «Politics in the Twentieth Century. Vol 1 The Decline of Democratic Politics. Chicago: University of Chicago Press, 1962.
 - 5 En mer utfyllende teoridiskusjon kan finnes i følgende doktorgradsarbeid som denne artikkelen er basert på: Tank, Pinar: «Turkey's Military Elite at a Crossroad: Paths to Desecuritisation?» Faculty of Social Sciences, University of Oslo: Unipub, 2009.
 - 6 Takk til en anonym fagfelle for å ha gjort meg oppmerksom på dette sitatet.
 - 7 Den mest presise beskrivelsen av det tyrkiske militærets juridiske rolle og forpliktelser finnes i de tyrkiske beværpnede styrkers interntjeneste-lov, artikkel 35 datert januar 1961, som pålegger dem ansvaret for beskyttelsen av den tyrkiske republikkens integritet og sekularitet, slik det blir beskrevet i grunnloven. For en mer omfattende diskusjon av dette, se Jenkins, Gareth: «Context and Circumstance: The Turkish Military and Politics», Adelphi Paper 337, The International Institute for Strategic Studies, London, Oxford University Press, 2001.
 - 8 Birand, Mehmet Ali: «Shirts of Steel». London: I B Tauris & Co Ltd., 1991.
 - 9 Aydinli, Ersel: «A Paradigmatic Shift for the Turkish Generals and an End to the Coup Era in Turkey», i The Middle East Journal, vol. 63, no. 4, 2009.
 - 10 Nordlinger, Erik. A.: «Soldiers in politics: Military coups and governments». New Jersey: Prentice-Hall, 1977. Clapham, Christopher and Philip, George: «The Political Dilemmas of Military Regimes». London and Sydney: Croom Helm Ltd, 1985.
 - 11 Lombardi, Ben: «Return of the Reluctant Generals», Political Science Quarterly, 112, Summer, <http://www.epn.org/psq/lombardi.html>, 1997. s. 15.
 - 12 Hale, William: «Turkish Politics and the Military». London: Routledge, 1994, s. 163.
 - 13 Intervju med Dr. Nihat Ali Özcan, pensjonert major i det tyrkiske militæret, 9. oktober 2001.
 - 14 Sakallioglu, Umit C.: «The anatomy of the Turkish military's political autonomy», i Comparative Politics, vol. 29, nr. 2, 1997, s. 162.
 - 15 I den regionale konteksten kan den greske militære juntas hold på makten fra 1967 til 1974 betegnes som hersker-regime.
 - 16 Akyaz, Dogan: «Askeri Müdahalelerin Ordunya Etkisi» [The Effect of Coups on the Military]. Istanbul: İletisim Yayincilik A.S., 2002.
 - 17 Jenkins, 2001:35.
 - 18 Ganser, Daniel: «NATO's Secret Armies». London: Frank Cass, 2005.
 - 19 Ibid.
 - 20 Uslu, Emrullah: «Ulusalçılık: The Neo-nationalist Resurgence in Turkey» i Turkish Studies, vol. 9, nr. 1, 2008.
 - 21 Forfatterens bruk av Nordlingers kategori for å definere det tyrkiske militæret.
 - 22 Wæver, Ole: «Securitization and desecuritization», i Lipschultz, Ronnie D., (ed.) «On Security». New York: Columbia University Press, 1995, s. 46-86.
 - 23 Det tyrkiske forsvarsdepartement: «White Paper-Defense», Republic of Turkey, 1998/2000.
 - 24 Schmitt, Carl: «Political Theology». Cambridge, MA: MIT Press, 1922/1985.
 - 25 Forfatterens oversettelse av tidligere President Demirels uttalelse: «There are two states (in Turkey)...There is the state and there is the deep state...When a small difficulty occurs, the civilian state steps back and the deep state becomes the generator (of decisions)» (*Turkish Daily News*, 20. november 2005). Også statsminister Erdogan refererte til Ergenekon-etterforskningen som et forsøk på å slå ned på den dype staten. Se Rainsford, Sarah: «"Deep state plot" grips Turkey», BBC News, 4 February, 2008. Internett: <http://news.bbc.co.uk/go/pr/gr/-/2/hi/europe/7225889.stm>.
 - 26 Se Jenkins, Gareth: «The Impact of the Ergenekon Investigation on Turkish counterterrorism Operations», i Terrorism Monitor, vol 6, issue 19, 3 October 2008. (Internett: http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Bswords%5D=8fd5893941d69d0be3f37857626rae3e&tx_ttnews%5Bany_of_the_words%5D=Jenkins&tx_ttnews%5Btt_news%5D=5197&tx_ttnews%5BbackPid%5D=7&cHash=856326d6bf) og Park, Bill «Turkey's Deep State: Ergenekon and the Threat to Democratisation in the Republic», RUSI, vol. 153, no. 5, October 2008 (Internett: http://www.rusi.org/downloads/assets/200810_Park_Turkeys_Deep_State.pdf).
 - 27 Ikke alle aksjoner kan betegnes som «falske flagg». I desember ble det avdekket planer lagt av offiserer i marinen for å ta av dage den religiøst konservative visestatsministeren Bülent Arinc.
 - 28 Denne betegnelsen ble brukt av en general for å beskrive den politiske trykkampanjen ledet av nasjonale sikkerhetsrådet som endte med avgangen til den islamske Velferdspartiregjeringen i 1997. Se Boulton, Ralph: «Turkish military intervenes in EU debate», Reuters, 4 June 2002.
 - 29 Today's Zaman, 8. september 2008.
 - 30 Akyaz, 2002.
 - 31 Forfatterens oversettelse. Jenkins, 2001:34: «Civilian power is primary but not supreme.»
 - 32 Nordlinger 1977:24, fotnote 17.